

Història

Els proveïments en la Girona del segle XVII

La botiga comuna

El pa ha estat, indubtablement, un dels motius de preocupació fonamentals dels homes de tots els temps. Avui potser és una preocupació simbòlica, però fa cent, dos-cents, o tres-cents anys, el pa comprometia fàcilment un 30 per cent del pressupost familiar i, en èpoques de preus alts, podia superar-ne el 50 per cent. A la Girona del s. XVII, el subministrament de blat i la seva posterior panificació, així com el d'altres subsistències, era competència exclusiva del Consell de la Ciutat: els seus funcionaris compraven el blat allí on calia, la Botiga Comuna dels Forments el posava a la venda i la Fleca municipal pastava el pa necessari per satisfer la demanda dels ciutadans. La monopolització d'aquestes funcions esdevenia justificada per l'extraordinària importància de l'afar.

Durant la cerimònia d'essaculació dels càrrecs municipals, el primer de genèr de cada any, l'elecció dels funcionaris responsables d'aquestes tasques ocupava un lloc important. Era proclamat el "mostasaf", encarregat del control del mercat públic i de l'aplicació de les ordenances sobre el particular. També era designat un "sub-mostasaf", que hauria d'auxiliar l'anterior. Finalment, l'elecció es completava amb els Jurats i Adjunts de la Botiga Comuna, que integraven el que avui anomenaríem una Comissió Municipal i que esdevien responsables de vetllar perquè la ciutat restés proveïda de blat, de fixar taxa al preu de venda d'aquest producte, d'organitzar els racionaments en cas d'estre-

tor i de dictar les ordenacions necessàries per al normal desenvolupament de la distribució.

La primera funció oficial dels Jurats i Adjunts de la Botiga era nomenar un Botiguer Major, encarregat de l'administració de la Botiga, i un Botiguer Menor, que hauria de romandre diàriament darrera del taulell venent directament al públic. Aquest segon botiguer era assistit per dos treballadors que pujaven i baixaven els sacs del pallol situat en el pis superior del local de la botiga i mesuraven el gra que s'anava despaxant.

Com ja s'ha dit, la Botiga subministrava en exclusiva el gra a la Ciutat. Hi ha, però, dues excepcions remarcables: el nobles i burgesos que posseïen finques al camp i consumien blat de les seves terres —aproximadament un 12 per cent de les famílies gironines el 1630—, i l'Almoïna del Pa de la Seu, institució que distribuïa pa entre els pobres i que s'abastava amb blat propi. Això, evidentment, sense comptar amb el clergat, que pastava pa pel seu compte amb blat procedent del seu patrimoni.

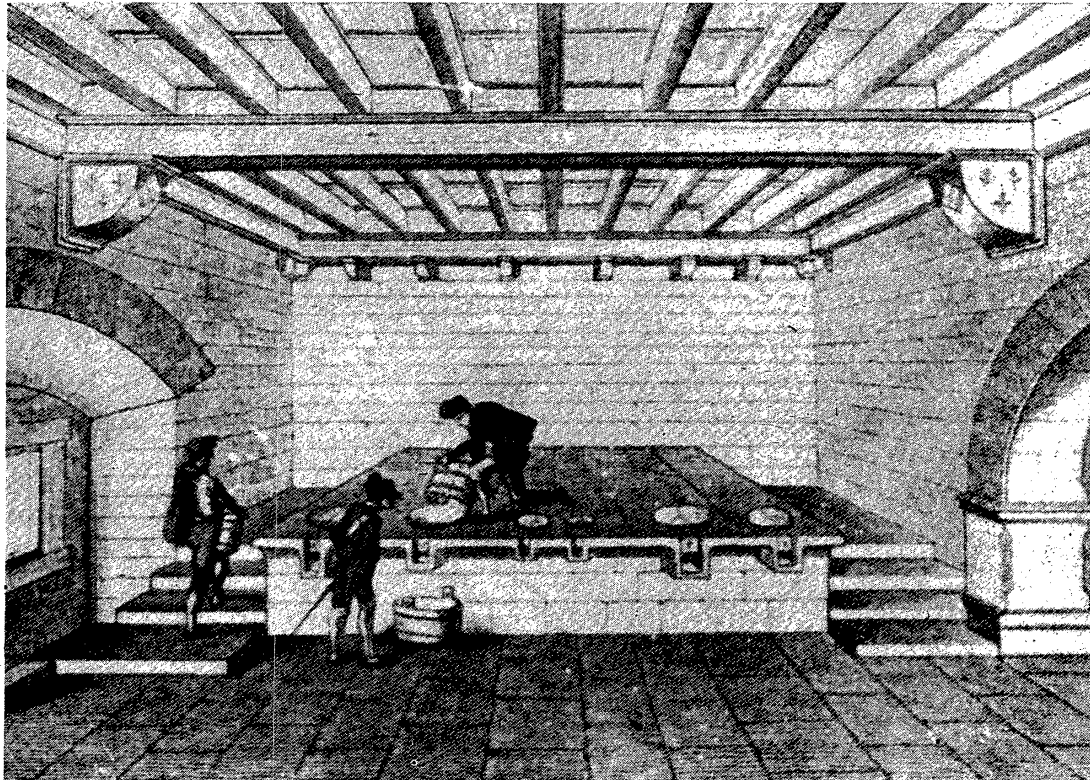
En general, l'elaboració i venda de pa era exclusiva dels qui arrendaven aquest dret al Consell de la Ciutat en subhasta pública. Només en casos de carstia, quan les institucions no podien cobrir la demanda, era decretada la "llibertat de pastar", permetent fer pa a tots els particulars.

En l'acte d'arrendament, que es feia per un període de dos anys al pastisser o pastissers que oferissin millors condicions econòmiques, s'establien les següents condicions: Només podien pas-

tar tres peces de pa —"pa blanc cuit", "pa ros cuit" i "pa de príncep blanc"— i fixar el pes i el preu de cadascuna; el preu havia de romandre invariable, però es podia revisar trimestralment el pes i augmentar-lo o disminuir-lo segons les variacions del preu del blat; en cada pa hi figuraria obligatòriament l'escut de la Ciutat; s'hauria de vendre pa a tots els habitants de Girona i tenir-ne sempre la provisió necessària; cap altra persona no podia vendre pa, i en els llocs públics —hostals, tavernes, botègues— només podia emprar-se pa de la Ciutat; tot el blat necessari els seria subministrat per la Botiga Comuna. També es fixen, al costat d'altres disposicions de menys importància, la quantia de l'arrendament i les multes aplicables a les transgressions d'aquestes condicions.

Aquest sistema, monopolístic per excel·lència, encara que inspirat en un desig de satisfer les necessitats alimentàries elementals del conjunt de la població, presentava no poques possibilitats de corrupció i abusos. Efectivament, no són gens estranyes les notícies, arreu de Catalunya, d'adulteracions en el pes de pa o la qualitat de la farina, d'utilització d'additius nocius per la salut, de compres de blat a preus superiors dels de mercat fetes per algun Adjunt espanyolat a un parent o amic. No són infreqüents, tampoc, les referències d'avalots populars en contra d'aquests excessos.

Narcís Castells i Calzada

Mesurant blat sota l'atenta mirada del comprador (gravat de l'època).

Lluís M.

En fullejar les planes d'"EL MAGISTERIO GERUNDENSE", òrgan dels mitjans públics de la província, de noms destaquen sobre tots els altres per la freqüència de llurs col·laboracions: Silvestre Santaló. Lluís Moreno. La revista aparegué el 1908 i Santaló en fou el primer Director. Continué col·laborant quan ja no n'era. Lluís Moreno, encanvi, tenia cura dels editorials i més en les tres etapes en què ocupà la Presidència de l'Associació Provincial de Mestres (1919 a 1925 a 1929 — 1933 a 1935), partir del 1919, i tal vegada abans s'havia establert que el càrrec de President comportés el de Director de la revista.

No era català. Com sí ho fou Nasqué a Jaca (Osca) el 18 de febrer del 1881. Tenia no més tres mesos quan el seu pare, Lluís Moreno Cajal, militar, pertanyent Cos d'Enginyers, fou destinat a Girona, on morí als trenta-vuit anys. Ja no se'n pogueren malgrat la mare, vídua, era natural de Madrid. Era doncs un català i tènctic, quin idioma parlava i sabia escriure, per bé que preferia el castellà en els seus escrits. L'escola, per ensenyar la llengua castellana als seus deixebles, ho havia partint del català. Utilitzava un llibre molt conegut en el seu temps: "El Auxiliar del Maestro Catalán". Estudià a la Normal gironina, obtingué el títol de Mestre Superior. Durant uns anys actuà com a Auxiliar a l'escola del senyor Domènec Carles, el qual havia convertit la seva escola unitària en una graduada, amb alguns centenars d'alumnes i una pila d'ajudants. Els ajudants rebien retribucions dels alumnes. Hi féu un bon aprenentatge de la docència.

Les primeres escoles

En unes oposicions convocades l'any 1902, les aprovà amb el primer dels dos. Se li adjudicà l'escola de nens de Sant Antoni de Calonge. En prengué possessió el 17 d'octubre. De la seva estada en aquell poble de la Costa Brava prové l'afició a la pesca, que practicà tota la seva vida. El 9 de feb-

Ensenyament

Mestres gironins de començament de segle

Lluís Moreno i Torres

de llur perjudici i la retenen a casa. D'altres les porten als col·legis de monges, on fan brillants estudis en hipocresia i camàndula. D'altres les envien als Instituts i Universitats, d'on surten amb tota classe de coneixements menys els més indispensables per al seu sexe. D'altres, en fi, les porten a les escoles públiques, on fan moltes faltes d'assistència... per a què necessiten la instrucció?... Què podem esperar de tals dones?" (2).

L'any 1903 s'aconseguí, per fi d'aglutinar el Magisteri de tota la província en una Associació Provincial. El primer President fou Joan Delclòs i el primer fruit positiu, les CONVERSES PEDAGÒGIQUES, nascudes per iniciativa de tres mestres: Santaló, Jou Olió i Navés. El desig de la unió dels mestres era tan vital per a Lluís Moreno, que àdhuc desitjava la col·legiació forçosa. Estava convençut de que, si els mestres realment s'unien, tindrien tanta força que guanyarien tots els plets. Per això fou un entusiasta de LES CONVERSES. Les considerava un bon element d'unió entre els mestres i un canvi d'impressions que els beneficiaria a tots.

Li agradava d'assajar tots els moderns procediments d'ensenyament, tals com les excursions, que després eren narrades pels alumnes. El mateix feien després dels viatges d'estudi, en petits grups, a la ciutat de Girona. La seva tasca pedagògica era molt estimada. Per Reial Ordre se li donaren les gràcies, a petició de l'Ajuntament i Junta local de Calonge, que desitjaven se li premissiis els destacats serveis duts a terme pel senyor Moreno a l'escola d'aquella vila.

L'any 1905 encetà una viva polèmica en tocar el tema de la coeducació. "Si la dona —deia— ha d'ésser la nostra igual i ha de viure amb nosaltres, ... per què no l'eduquem COM L'HOMME i AMB L'HOMME?.. S'hi oposa alguna llei natural?... Es per causa de la moralitat?..." I arribava a la següent conclusió: "L'educació és un gran mitjà per obtenir la felicitat d'un individu, però la coeducació és l'únic mitjà d'aconseguir la sort de tota la humanitat". Eren unes teories que sonaven a heretgia per a molts. Fou criticat i aplaudit a l'ensens. Crec que fou a partir d'aquests articles que, al llarg de la seva vida, fou considerat sempre un home polèmic. Precisament perquè era tremendament sincer, noble i valent. Avui la coeducació ha deixat de considerar-se un problema. No succeïa el mateix fa tres quarts de segle.

Associacionisme

Fou President de l'Associació de Mestres del Partit de la Bisbal. També Secretari de l'Associació Provincial. Tota la seva vida fou un entusiasta de l'associacionisme. No faltava mai a les reunions. Hi participava activament. En un article titulat "UNION!" escrigué: "Per aconseguir coses, cal fer com els altres funcionaris: fomentar l'esperit de cos, tenir consciència del seu valer, sacrificar-se en defensa del bé comú, tirar per terra les capelletes i flamejar una bandera: la de la dignitat i l'honor" (4).

Cal considerar-lo com a un gran lluitador. Escrigué molts d'articles, uns en defensa de les seves concepcions pedagògiques i d'altres a favor de les reivindicacions dels mestres. Creia que una acció massiva del Magisteri aconseguiria la dignificació de l'escola nacional i la dignificació del mestre. La dignificació de l'escola nacional pressuposava la construcció de locals higiènics i pedagògics, la graduació de l'ensenyament, la creació de noves escoles i la implantació del certificat d'estudis primaris. La dignificació del mestre implicava una major preparació científica i l'equiparació econòmica amb els altres funcionaris de l'Estat.

Ja el 1912 dugué a terme, com a President dels Mestres del Partit, un gran míting públic a la Bisbal. Elegit President de l'Associació Provincial, l'assaió de 1912 l'amplià a tota la província. Es tractava de presentar-se davant del poble a fi de que aquest decidís la sort del Magisteri Nacional, "bé abonant llurs peticions o bé divorciant-se d'ell" (5). El 3 de novembre del 1919, un gran míting dels mestres omplí de gom a gom el Teatre Municipal de Girona. Intervingué tot l'estat major del magisteri: Ibarz, Costal, Gomis, Mn. Jordà, Montras, Dalmau Carles, Moreno, Barceló i Matas... Actes similars es dugueren a terme a Figueres, Olot, Santa Coloma i la Bisbal. Llástima que un any més tard el corc de la desunió començés a fer acte de presència entre el magisteri gironí. L'aparició de la revista "Gerunda", en certa manera enfrontada amb "El Magisterio Gerundense", assenyalà el començament de la divisió dels mestres gironins.

La qüestió del català

La segona vegada que presidí l'Associació Provincial fou durant la Dictadura. Era una època difícil per als mestres. Moreno tenia al seu favor l'ésser fill de militar i partidari de que el castellà fos l'idioma oficial de l'Associació. Això l'havia portat a un cert enfrontament amb Barceló i Matas. Elegit aquest, el 1921, President de la Federació de Mestres de Catalunya, escrigué la seva Salutació al Magisteri en català. Moreno estimà que, tractant-se d'un escrit de caràcter oficial, la salutació devia haver estat escrita en castellà. A Barceló i Matas no li agradà l'observació. Arribà a suposar en Moreno una espuma d'odi envers el català. La reacció de Moreno, com succeïa sovint, fou fulminant: "Odi a la vostra Parla", vas errat. Me l'estimo tant com la meua, puix que no en va és la pàtria de la meua dona, dels meus fills. Mes, no en sento el Fanatisme" (6).

Quan convingué, però, sapigué censurar la repressió que contra la llengua catalana dugué a terme la Dictadura. Per exemple, en un article titulat: "Donde está el separatismo?" acusa ABC de fomentar-lo amb les seves campanyes contra Catalunya (7). Poc després vingué el desterrament de tots els Inspectors de la plantilla de Barcelona, entre ells l'Inspector en Cap, senyor Ibarz, per haver-se negat a delatar els mestres catalanistes. La

censura no li hauria permès cap escrit de protesta. Moreno trobà la manera de protestar. Publicà, sense comentaris, l'Ordre en què es duia a terme el trasllat (8). Féu més: Escrigué un editorial precíós: "Mal tiempo". En ell, sota pretext de descriure un temporal, escrigué aquestes paraules profètiques, que tots els mestres entengueren a qui anaven dirigides: "Ruge, grita, destruye, mata! Poco ha de durar tu imperio. Detrás de ti el sol bienhechor deshará tus furros y reparará los males que has causado" (9). Em sorprèn que la censura previa el deixes passar.

Bescanó, Salt, Quart

Si Moreno pogué ocupar, per tres vegades, la Presidència de l'Associació Provincial, fou per haver-se traslladat a Bescanó (1/9/1919 al 31/8/1923) i a Salt (1/9/1923 al 14/9/1934). Essent encara mestre de Calonge, a la tardor de 1918, aconseguí d'aprovar a Madrid unes oposicions restringides a places de dues mil pessetes. Dels deu mestres gironins que s'hi presentaren, fou l'únic que en reeixí.

Era un mestre excel·lent. Duien d'ell que era "Dalmauista", o sigui que portava l'empremta de l'escola de Dalmau Carles, en la qual exercí durant uns anys. En tots els pobles on actuà, la seva labor era extraordinària. Un dels seus alumnes de Salt, escrigué el següent: "El senyor Lluís Moreno reorganitzà l'escola, aquella vella escola de la Plaça, dividint-la en classes, habilitant fins i tot part del seu pis per formar la dels més avançats. Fou notabilíssima la seva tasca pedagògica, d'una brillantor excepcional. Era també un narrador exquisit i us contagiava tota l'emoció que sabia posar en la paraula viva, quan us llegia quelcom" (10). Arribà a sobrepassar el dos-cents alumnes en la seva unitària de Salt. Els seus fills l'ajudaven, com a mestres auxiliars, tot i estudiant la carrera. Per fi es graduà oficialment la seva escola. Mentre només tingué interins, es mantingué a Salt. Però quan les places foren cobertes per mestres en propietat (Sors, Camó, Pi, etc.) molts d'ells vells i cansats, tingue per que no li fessin malbé l'escola que tant havia estimat i en la qual tant havia treballat. Demanà el trasllat a Quart. Fou una sort. A Quart exercí durant els anys malearats de la guerra civil. Quan, acabada aquesta, les Comissions depuradores començaren a actuar, tot el poble de Quart sortí en defensa seva. Al final se'l sancionà amb trasllat fora província. Fou una sanció injusta aplicada en un home íntegre, liberal, tant respec-

tuós sempre amb la manera de pensar dels altres, com gelós de que li respectessin la seva. L'acusaven d'irreligiós. Sempre hi hagué polèmica al seu entorn, entre-ells que l'admiraven i el posaven pels núvols i els que el denigraven. Quan a l'Ajuntament de Salt es parlà de perpetuar la memòria del senyor Moreno, dedicant-li el carrer que constituïa el camí del "Mas Ribot", prop d'allà on estaven situades les escoles velles on ell havia ensenyat, també hi hagué discussions i marejada. Alguns s'hi oposaven. Per fi pogué més el reconeixement dels mèrits pedagògics del senyor Moreno que l'apassionament polític i, per unanimitat, segons consta en acta, se li dedicà el carrer.

Els quatre fills mestres del senyor Moreno, se'ls sancionà amb pèrdua de la carrera. Lluís i Ramon conegueren l'exili a França i, més tard, un camp de concentració a Reus. Isabel, la presó. Josep, emigrat a França i després a l'URSS, es llicencià en llengües i fou professor a les Universitats de Lyov i Voronex (URSS). Es casà amb una russa. Molt lentament, les coses canviaven al nostre país. Es concedien amnisties i revisions d'expedients. Lluís morí, dirigint a Barcelona "L'Esbart Verdader". Isabel, Ramon i Josep aconseguiren el reingrés. Avui són tots jubilats.

Les darreres escoles

Lluís Moreno i Torres fou destinat a Llatuenga (Osca). Hi exercí del 1/9/1944 al 30/9/1946. Per fi retornà a la pàtria catalana. Se li adjudicà l'escola unitària de Sant Antoni de Calonge, la primera que serví l'any 1902, en guanyar les oposicions. Allí morí el 20 de febrer de 1948. Tenia seixanta-set anys.

Fou sempre un verdader demòcrata, enemic de la violència. Desitjava veure triomfar la força de la raó pel damunt de la raó de la força. Era enemic de les dictadures. Li preocupava la dignitat del mestre en la seva actuació professional, tant dins com fora de l'escola. Aconsellava els mestres ponderació, equanimitat. Políticament era d'esquerres. Tenia els seus punts de vista, però mai, com a President, tractà d'imposar-los. Es limità a complir els acords, presos unànimement per la Junta Directiva. En un escrit ho digué molt clarament: "Déu me'n guardi de coartar la llibertat de cap company, puix sóc tan gelós de la meua, que respecto sempre la dels altres". (11)

Lluís Maria Mestras i Martí

NOTES:

- (1) — "El Defensor del Magisterio" 2- 1-1903
- (2) — " " 27- 2-1903
- (3) — "El Magisterio Gerundense" 15- 7-1920
- (4) — " " 2- 3-1912
- (5) — " " 22-10-1919
- (6) — " " 3-11-1921
- (7) — " " 16- 2-1928
- (8) — " " 3- 5-1928
- (9) — " " 10- 5-1928
- (10) — Programa Festa Major de Salt. — Any 1962.
- (11) — "El Magisterio Gerundense" 27-10-1921

Li Torres.

de 1907 es casà amb Cándida Pallí i Caner, calongina. Això el determinà a sol·licitar el trasllat a una de les dues unitàries existents a la capitalitat del municipi. L'estada a Sant Antoni havia estat de cinc anys. La de Calonge fou més llarga: dotze (7/9/1907 al 31/8/1919). A Calonge nasqueren els cinc fills del matrimoni: Lluís, Josep, Isabel, Ramon i Maria. Tots ells cursaren el Magisteri, menys Maria, la filla petita. Precisament el desig de facilitar els estudis dels seus fills fou el que aconsellà el senyor Moreno de demanar el trasllat a l'escola de nens de Bescanó. Els dos fills grans, junt amb dos altres Mestres (Batal·ler i Dalmau) havien fundat l'any 1931 el quartet musical "Albeniz".

La pesca i l'escriure foren les seves dues grans aficions. Amb la il·lusió pròpia d'un mestre jove, tot just possessionat de l'escola de Sant Antoni de Calonge, es posà a exposar públicament les seves teories pedagògiques. La revista "El Defensor del Magisterio" li obri les seves pàgines. Ja pel novembre de 1902, en un escrit, per demostrar el poc interès dels pares per l'obra educativa, relata l'anècdota d'aquella mare quin fill havia faltat a l'escola els primers dies del mes i que, per estalviar-se mitja mesada, el féu esperar al dia 15 per reintegrar-s'hi. En un altre escrit (1) es mostra contrari als càstigs corporals. "Hi ha mestres —escríu— que per aconseguir la disciplina preconitzen el càstig rigorós. Els nens educats per ells seran violents, irascibles, cerca-raons, com l'educació que han rebut"... "Els càstigs —afegeix— donen com a resultat l'avorrimt al treball i a l'escola"... L'amor, en canvi, és el mitjà educador per excel·lència"...

La seva manera d'actuar i d'entendre el paper del Mestre en la tasca educativa, queden perfectament reflectits en la seva col·laboració periodística d'aquells primers anys. Suposava, per al seu temps, una manera de pensar molt avançada. Per exemple, en parlar de l'educació femenina. Moreno creu que de la millor cultura de la dona d'avui en depèn la dels homes de demà. Escrigué: "N'hi ha que creuen a cultura de la dona és causa